

Universitat de Barcelona
Facultat de Filologia
Departament de Filologia Catalana

**EL LÈXIC TORTOSÍ:
HISTÒRIA I PRESENT**

Volum I

Tesi de doctorat presentada per
M.Àngels MASSIP i BONET
i dirigida pel Dr. Joan VENY i CLAR

Setembre de 1991

ÍNDEX

PRIMERA PART APROXIMACIÓ I DOCUMENTACIÓ

Justificació

1. Introducció

- 1.1 Estructura del treball. Interès de l'estudi.
- 1.2 La zona objecte d'estudi.
- 1.3 Estudis anteriors.
- 1.4 Bases documentals.
- 1.5 Aspectes teòrics i metodològics.

2. Breu aproximació històrica a les comarques de l'Ebre.

- 2.1 De la prehistòria a la Reconquesta.
- 2.2 De l'Edat Mitjana a l'època Moderna
- 2.3 Divisions administratives.
- 2.4 Geografia.
- 2.5 Comunicacions.
- 2.6 Mercats.
- 2.7 Recursos econòmics.
- 2.8 La gent. Llengua i societat.

3. Documents escrits.

- 3.1 Introducció
- 3.2 Criteris de transcripció
- 3.3 Aproximació a la figura de Joan Moreira
- 3.4 L'obra de Joan Moreira
- 3.5 Classificació dels textos per a una anàlisi etnogràfica.

4. Documents orals

- 4.1 Introducció
- 4.2 Enquestes de qüestionari obert
- 4.3 Cobles, estereotips intergrupals i cançons.
Classificació temàtica dels documents.
- 4.4 Parèmies

SEGONA PART LÈXIC

Introducció

5. Enquesta de variació lèxica

- 5.1 Els factors sociolingüístics.
- 5.2 Objectiu i mètode
- 5.3 Tractament de les dades
- 5.4 Anàlisi dels resultats
- 5.5 Conclusions

6. Estudi comparatiu del vocabulari bàsic tortosí amb el valencià i el català nord-occidental i tots ells en referència al català central.

- 6.1 Metodologia
- 6.2 Resultats
- 6.3 Conclusions

7. Estudi del vocabulari.

- 7.1 Objectiu i criteris
- 7.2 El corpus
- 7.3 Enquesta de vitalitat d'ús
- 7.4 Descripció de la informació per cada entrada
- 7.5 Llistat alfabètic
- 7.6 Locucions i frases fetes
- 7.7 Un camp semàntic concret:
Ictiònims
- 7.8 Distribució dels mots per camps semàntics
- 7.9 Conclusions
  - 7.9.1 Consideracions històriques i etimològiques
  - 7.9.2 Coincidències amb altres dialectes
  - 7.9.3 Conclusions lèxic.

7.10 Glossari (Volum II)

8. Actituds interdialectals entre tortosins i barcelonins.

- 8.1 Enquesta
- 8.2 Metodologia
- 8.3 Anàlisi de les dades
- 8.4 Conclusions

9. Conclusions generals.

9.1 Resum de les conclusions parcials.

9.2 Futur del dialecte. Importància de les actituds interdialectals. Relació entre actituds i canvi lingüístic. Incidència de la història econòmica i política en els canvis lingüístics.

9.3 Incidència dels estudis d'investigació en la vida social i política i en el futur lingüístic.

10. Bibliografia.

AGRAÏMENTS

Els noms que he d'esmentar són tants, que em sembla difícil no oblidar-ne algun, i l'oblit serà, ben segur, degut a la meva memòria limitada i no pas a la importància de la col.laboració.

A la meva mare, que, amb tot l'amor, m'ha ajudat innumbrables vegades en feines relacionades amb aquesta tesi. Al meu pare, que, des de sempre, m'ha nodrit de dades, d'empenta i d'interès per l'estudi seriós i honest. Al Miquel, que ja fa molts anys que m'acompanya en la vida, i que també ha intervingut en la tesi, no només en l'aspecte de suport moral sinó també com a col.laborador directe en les enquestes.

Al Dr. Joan Veny, director de la tesi, per la seva inestimable ajuda i pel pacient seguiment del meu treball.

Al Dr. Antoni M. Badia i Margarit, que en tot moment, i malgrat les seves ocupacions, m'ha donat consells i m'ha facilitat l'accés a material important per a aquesta tesi.

Al Dr. Amadeu Soberanas, que m'ha donat sempre tot tipus de facilitats per accedir als fons de la Biblioteca de Catalunya i sense l'ajut del qual m'hauria estat encara més laboriosa i difícil la tasca d'edició dels textos.

Al professor i amic Xavier Lamuela, per les hores de conversa estimulants i per la seva generositat en cedir-me materials informàtics i bibliogràfics.

Al Dr. Lluís de Yzaguirre pel seu inestimable ajut en l'edició d'aquesta tesi. A Pere Herrero per totes les vegades que m'ha resolt problemes informàtics, i, especialment, a Pere Casanelles que m'ha ajudat amb afecte i dedicació en l'organització informàtica del treball i en la revisió d'alguns treballs previs a la tesi.

Al Dr. Emili Boix, al Dr. Josep-Enric Gargallo, al Dr. Joan Miralles, al Dr. Josep Moran per la seva cooperació en tants i tants moments.

A Dolors Boix, pel seu suport constant i pel seu ajut en la revisió de l'edició dels textos.

A Eladio Temiño, per la seva generosa i eficaç col.laboració en l'edició dels gràfics de l'enquesta de variació lèxica.

A la Sra. Conxa Moreira, que m'ha donat accés als manuscrits del seu pare i amb qui he tingut estones de conversa inoblidable.

A Josep Arasa, Antònia Berbís, Salvador Cortés, Josep Subirats, Joan Pinyol, que amablement i amb afecte m'explicaren coses de la seva vida i de la vida del poble, algunes de les quals edito en aquesta tesi (enquestes orals).

A Miquel Viladegut, Vicent Ortolà i Adela Costa, per les hores que van dedicar a respondre les preguntes de l'enquesta sobre vocabulari bàsic, i també a Amadeu Viana, que va fer de correu eficaç en un moment d'urgència.

A tots els pacients i amables amics que van respondre l'enquesta de vitalitat d'ús: Josep M. Ayxandri Forcadell, Cristina Llaó Montero, José Estrada Benaiges, José Estrada Carles, Ramon Josep Barberà Salayet, Joan Olivas Príncep, Josep Olivas Rodríguez, Conxita Homedes Balaña -que a més m'ha fornint moltes altres dades

d'interès-, Evaristo Martí Fabregat, Josep Arasa, Mn. Joan Martínez . I ben especialment a Josep Olivas ^{que} m'ha ajuda't sense reserves en el treball de camp. I també a Lluís ^{Puerta} que tan bé coneix la terminologia agrícola de la nostra terra.

Al Canalero i la seva rondalla, que ens dedicaren una tarda inoblidable.

A les professores i amigues , Araceli Boix -que m'introduí en el món de la química i la física i m'apassionà per aquestes matèries-, Pepa Castellà i Maite Aznar -totes dues companyes des de la infància- que em facilitaren l'accés a les seves classes per passar les enquestes de varietat lèxica, i al professor i amic Roc Salvadó, que també col.laborà en el mateix sentit.

A la meva germana Montse, per la seva comprensió i per l'ajut professional en el forniment de material bibliogràfic. Al meu germà Jesús Francesc pel seu suport incondicional. A la meva germana Clara pel seu suport afectiu i pel préstec de bibliografia d'antropologia .A la meva germana Cinta pel seu ajut desinteressat en treballs anteriors a la tesi i importants per a la meva vida professional.

A Glòria Claravalls i Montserrat Gispert, pel seu amable ajut .A Mònica Solé pel seu ajut en el treball dels darrers dies i per la convivència pacient en uns moments difícils.

I a tots els amics que m'han animat a seguir endavant i que han escoltat les meves dèries amb paciència i comprensió.

JUSTIFICACIÓ

Aquest treball, que és fruit de diversos anys de recollida de materials "in situ", només vol ser una aportació a l'estudi del lèxic tortosí, des d'una perspectiva que ha tingut en compte la història dels mots i la vitalitat en el present. El títol del treball és excessivament genèric, i hem de precisar, doncs, que es tracta d'una **Aportació a l'estudi del lèxic tortosí**. El lèxic és gairebé inabastable i hem hagut d'anar limitant l'àmbit de treball en cada capítol i seleccionant la part que ens semblava més interessant de la informació per poder treure conclusions de cada recull de dades. Especialment en el capítol setè, on tractem el repertori lexical basant-nos en una selecció de vocabulari fonamentalment bàsic. Per això presentem ara l'estudi com un projecte que ha de tenir continuïtat en un futur pròxim ja que ens ha estat impossible d'incloure en aquest estudi el gran volum de material recollit -i en bona part ja analitzat-

El treball té també una història i crec que, per justificar-lo, és imprescindible d'explicar-la. Començà amb una tesi de llicenciatura presentada en aquesta Universitat l'any 1979: **El dialecte tortosí a través de l'obra de Moreira**, en què estudiava les característiques fonètiques i morfològiques del tortosí amb un enfocament descriptiu des d'una perspectiva de lingüística històrica.

El Dr. Joan Veny em proposà de transcriure i editar els textos de Joan Moreira, que tenien un interès innegable des del punt de vista de la llengua, i durant els estius de 1981 i 1982 em vaig dedicar a transcriure'ls, a la Biblioteca de Catalunya, i gràcies a la intervenció del Dr. Amadeu Soberanas vaig poder fer-ho directament amb una màquina d'escriure que podia deixar a la Biblioteca -avui hauria estat un ordinador portàtil i el treball s'hauria simplificat moltíssim-. Són els textos que presentem en el Volum II d'aquesta tesi. L'any 1982 vaig tenir la Beca Montoliu de la Diputació de Tarragona i vaig poder dedicar uns mesos de 1983 al treball de camp: les enquestes orals del Volum III, i part de la resta dels documents orals, són una mostra del material recollit aleshores.

Quan, el curs 1987-88 vaig ser contractada com a professora d'**Història de la Llengua Catalana** pel Departament de Filologia de la Facultat de Filologia a Tarragona, i a la vegada se'm va plantejar la publicació dels primers resultats d'aquells treballs sobre el tortosí, vaig haver de tornar-me a plantejar l'enfocament de la tesi. I vaig decidir d'incorporar la feina que ja tenia feta en un nou projecte, deixant de banda els aspectes que tractava en aquella publicació -a la qual sovint remeto- i que es referien bàsicament a aspectes de fonètica i morfologia. El resultat d'aquesta combinació de productes és el treball que presento.

Durant l'estiu de 1989, a més de revisar i seleccionar el material que tenia, vaig efectuar enquestes entre els pescadors de Sant Carles (veg. 7.7 **Ictiònims**) i al llarg del curs 1989-90 vaig realitzar les enquestes de **vitalitat d'ús** i de **variació lèxica** i vaig preparar els programes de buidatge de dades, a més de continuar el treball de consulta bibliogràfica i d'acarament d'informació de diccionaris i vocabularis.